

UŁA SKA WIE NIE

SCENARIUSZ I REŻYSERIA
JAN JAKUB KOLSKI

**Materiały
dydaktyczne
dla nauczycieli**

autorstwa Anny Równy
i dr. Piotra Kurpiewskiego

Szanowni Państwo Dyrektorzy i Nauczyciele szkół ponadpodstawowych

Od 22 lutego 2019 r. zapraszamy do kin na nowy film Jana Jakuba Kolskiego
Ułaskawienie.

W roku szkolnym 2018/2019, w którym jednym z priorytetów polityki oświatowej państwa jest „100 rocznica odzyskania niepodległości – wychowanie do wartości i kształtowanie patriotycznych postaw uczniów”, „Ułaskawienie”, jako opowieść o historii i pamięci, jawi się jako inspirujące oraz faktograficznie cenne uzupełnienie lekcji w szkole.

Film wpisuje się w aktualne rozważania nad obrazem trudnej historii Polski w połowie XX wieku, odwołuje się do historii żołnierzy wyklętych, prześladowanych i mordowanych przez aparat powojennego systemu komunistycznego. Podczas konferencji prasowej z udziałem twórców po premierze „Ułaskawienia” na 43. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni koproducent filmu Rafał Bubnicki stwierdził, że opowieść Kolskiego lokuje się dokładnie w poprzek współczesnych stereotypów na temat żołnierzy wyklętych.

„Ułaskawienie” pozostaje próbą szerokiego spojrzenia na dramatyczne dzieje Polski w okresie tuż po II wojnie światowej, gdy na terytorium tworzącej się wówczas PRL doszło do antykomunistycznego powstania zakończonego klęską żołnierzy podziemia niepodległościowego. Poprzez ukazanie perspektywy prywatnej film Kolskiego buduje wieloznaczny obraz sytuacji politycznej w Polsce po 1945 roku.

Film, zrealizowany 74 lata od zakończenia wojny, jest dowodem na to, że tematyka ta nadal funkcjonuje w szerokim dyskursie, co oznacza, że społeczeństwo polskie dba o pamięć trudnej przeszłości.

Kierując się słowami Józefa Piłsudskiego: „Kto nie szanuje i nie ceni swojej przeszłości, ten nie jest godzien szacunku, teraźniejszości ani prawa do przyszłości”, zaprosimy młodzież do kina. Opracowane przez nas i załączone w folderze scenariusze lekcji na język polski i historię mogą dla Państwa nauczycieli i wychowawców stanowić propozycję do zainicjowania rozmowy o przeszłości i pamięci historycznej po powrocie z młodzieżą z kina.

Anna Równy*

dr Piotr Kurpiewski**

*nauczyciel konsultant, metodyk edukacji filmowej, trener edukacji filmowej, wiceprzewodnicząca Komitetu Głównego Olimpiady Wiedzy o Filmie i Komunikacji Społecznej, doktorantka na Wydziale Filologicznym UG.

**historyk i filmoznawca, pracownik naukowy Katedry Wiedzy o Filmie i Kulturze Audiowizualnej na Wydziale Filologicznym UG, autor książki Historia na ekranie Polski Ludowej (2017).

Scenariusz lekcji języka polskiego dla szkół ponadpodstawowych

OPRACOWANIE:
Anna Równy

TEMAT:
**Topos Matki Polki w „Ułaskawieniu”
w reż. Jana Jakuba Kolskiego (2018)
i innych tekstach kultury**

CZAS TRWANIA LEKCJI:
1 x 45 minut

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- ✓ analizuje i interpretuje dzieło filmowe;
- ✓ rozpoznaje i nazywa środki wyrazu występujące w filmie i na obrazie malarskim;
- ✓ dokonuje charakterystyki bohaterki filmu;
- ✓ postrzega film jako jedno ze źródeł wiedzy o epoce;
- ✓ wskazuje na wykorzystane konteksty (historyczny, kulturowy i inne) i odwołania do innych tekstów kultury.

Metody i formy pracy:

- ✓ lekcja odwrócona;
- ✓ interpretacja dzieła filmowego jako tekstu kultury;
- ✓ interpretacja symboliki zawartej w kadrze filmowym;
- ✓ analiza i interpretacja dzieła malarskiego;
- ✓ rozmowa kierowana;
- ✓ „burza mózgów”;
- ✓ praca indywidualna;
- ✓ praca w parach.

Środki dydaktyczne:

- ✓ karty pracy;
- ✓ kadry z filmu „Ułaskawienie”;
- ✓ reprodukcje dzieł malarskich.

Przygotowanie do lekcji

Lekcja powinna się odbyć po obejrzeniu filmu „Ułaskawienie”.

Przed zaplanowaną lekcją nauczyciel rozdaje uczniom **Kartę pracy nr 1** i prosi o ich wypełnienie w domu.

Przebieg lekcji:

Wprowadzenie

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od sprawdzenia pracy domowej – prosi ochotników o odczytanie wypełnionej Karty pracy nr 1. Podsumowuje zadanie, zwracając uwagę na obecność toposu Matki Polki w wielu tekstach kultury, nie tylko w literaturze. Zadaje pytanie, w jaki sposób topos ten jest wykorzystany w filmie „Ułaskawienie”? („burza mózgów”). Prosi uczniów o charakterystykę głównej bohaterki, Hanny. Uczniowie mają za zadanie przybliżyć z pamięci sceny z filmu, które potwierdzą tezę zawartą w temacie lekcji.

Realizacja tematu

1. Nauczyciel rozdaje uczniom utwór Adama Mickiewicza „Do matki Polki” i pytania pomocne w analizie i interpretacji (**Karta pracy nr 2**). Wiersz można wyświetlić ze strony Wolne Lektury: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/sonety-odeskie-do-matki-polki.pdf>

Uczniowie po przeczytaniu wiersza mają za zadanie samodzielnie odpowiedzieć na pytania pod tekstem literackim. Po pięciu minutach prezentują wypracowane wnioski, które następnie są omawiane w klasie.

2. Nauczyciel wyświetla/rozdaje uczniom kadr z filmu (**Karta pracy nr 3**). Prosi o znalezienie na fotografii elementów wpisujących bohaterkę „Ułaskawienia” w topos Matki Polki (np. krzyż, grób, trumna, mroczna sceneria, tragizm sytuacji, cierpienie, żaloba, modlitwa i inne).

3. Nauczyciel wyświetla uczniom kadr z filmu (**Karta pracy nr 4**) i reprodukcję obrazu „Orka” Józefa Chełmońskiego:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J%C3%B3zef_Che%C5%82mo%C5%84ski_orka.jpg

Rozdaje uczniom tabelkę ze wskazówkami do analizy porównawczej kadru filmowego i obrazu malarskiego (**Karta pracy nr 5**), autorstwa Tadeusza Banowskiego, nauczyciela

historii sztuki i języka polskiego. Uczniowie w parach wypełniają tabelę. Po upływie 10 minut prezentują wyniki pracy. Wspólnie z nauczycielem formułują wnioski.

Podsumowanie

Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej drugi zestaw: filmowy kadr oraz reprodukcję malarską (Aleksander Gierymski „Trumna” [1894] <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=4902>) i zadaje uczniom pracę domową (**Karta pracy nr 6**):

Wykorzystując tabelę do analizy porównawczej kadru filmowego i obrazu malarskiego, porównaj kadr przedstawiający głównych bohaterów, siedzących pod domem przy trumnie syna, z obrazem Aleksandra Gierymskiego „Trumna”.

Prowadzący podsumowuje lekcję – prosi uczniów o odpowiedź na pytanie: W jaki sposób film „Ułaskawienie” odwołuje się do narodowych mitów i do jakich tekstów kultury nawiązuje?

Karta pracy nr 1 *(w domu, przed przeprowadzaną lekcją)*

Przeczytaj poniższy tekst i odpowiedz na pytania:

1. Truizmem niemal jest przypominać, że jednym z najbardziej specyficznych wymiarów polskiej symboliki jest topos „Matki Polki”, która to matka, podobnie jak Matka Boska, bezinteresownie ofiarowuje swoje dzieci (w głównej mierze synów, jako że była i nadal jest postrzegana jako matka tychże właśnie) dla dobra cierpiącej przez stulecia ojczyzny.
2. W swej najbardziej wymownej postaci jawi się ona, jak wiadomo, w wierszu Adama Mickiewicza „Do matki Polki”, odsyłając do ważnego dla pamięci narodowej powstania listopadowego z 1830 roku. Matka Polka jest więc trwałym i głęboko zakorzenionym w polskiej kulturze i historii symbolem wolności. Realizując się bowiem nie tylko jako matka, a więc w służbie macierzyństwa, ale także – być może najbardziej – w służbie narodu, stanowi tym samym silnie emocjonalnie i symbolicznie naładowaną metaforę zarówno miłości matczynej, jak i miłości do ojczyzny.
3. Jak słusznie podkreśla polska historyczka kultury Agnieszka Imbierowicz: „Mit Matki Polki był i nadal jest prawdziwym wyzwaniem dla Polek, ponieważ poprzeczka moralnego niepokoju została umieszczona bardzo wysoko. W końcu troska o dobro Ojczyzny, postawa oddania się bez praktycznie żadnych ograniczeń, porównanie z Matką Boską – wszystko to łączy się z sobą. Matka Polka jest kobietą idealną, pozbawioną egoizmu, a nawet własnego ciała. Jej misją jest zapewnienie obywatelom Ojczyzny wychowywanym w duchu patriotyzmu całkowitego poświęcenia się macierzyństwu, a przy wypełnianiu tych obowiązków nie ma miejsca na takie trywialne rzeczy, jak fizyczność”.

Źródło: M. A. Packalen Parkman, Macierzyństwo bez lukru i retuszu. Wizerunek Matki Polki w literaturze polskiej po roku 2000 i blogach. Dostęp: <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1178619/FULLTEXT01.pdf>

1. Odwołując się do akapitu nr 1 zdefiniuj topos Matki Polki.
2. W jaki sposób topos ten funkcjonuje we wspomnianym wierszu Adama Mickiewicza „Do matki Polki”?
3. W odwołaniu do akapitu nr 3 określ, w jaki sposób topos ten czytany jest przez współczesne kobiety.
4. Rozwiń poniższą definicję z „Wielkiego Słownika Języka Polskiego” https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=2686, dopisując przymiotniki określające opisany typ postaci:

matka Polka – kobieta, która całe swoje życie poświęciła rodzinie i wychowaniu dzieci w duchu tradycyjnych i patriotycznych wartości.

Karta pracy nr 2

Adam Mickiewicz, *Do matki Polki*

O matko Polko! gdy u syna twego
W żrenicach błyszczący genijuszu świetność,
Jeśli mu patrzy z czoła dziecinnego
Dawnych Polaków duma i szlachetność;

Jeśli rzuciwszy rówieśników grono,
Do starca bieży, co mu dumy pieje;
Jeżeli słucha z głową pochyloną,
Kiedy mu przodków powiadają dzieje:

O matko Polko! źle się twój syn bawi!
Klęknij przed Matki Bolesnej obrazem
I na miecz patrzaj, co Jej serce krwawi:
Takim wróg piersi twe przeszyje razem!

Bo choć w pokoju zakwitnie świat cały,
Choć się sprzymierzają rządy, ludy, zdania:
Syn twój wyzwany do boju bez chwały
I do męczeństwa... bez zmartwychpowstania.

Każde mu wcześniej w jaskinią samotną
Iść na dumanie... zalegać rohoże,
Oddychać parą zgniłą i wilgotną
I z jadowitym gadem dzielić łoże.

Tam się nauczy pod ziemię kryć z gniewem
I być jak otchłań w myśli niedościgły;
Mową truć z cicha, jak zgniłym wyziewem,
Postać mieć skromną jako wąż wystygły.

Nasz Odkupiciel, dzieckiem w Nazarecie,
Piastował krzyżyk, na którym świat zbawił:
O Matko Polko! ja bym twoje dziecię
Przyszłymi jego zabawkami bawił.

Wcześniej mu ręce okręcaj łańcuchem,
Do taczkowego każ zaprzęgać woza,
By przed katowskim nie zbladnął obuchem,
Ani się spłonił na widok powroza;

Bo on nie pójdzie, jak dawni rycerze,
Utkwić zwycięski krzyż w Jeruzalemie,
Albo jak świata nowego żołnierze
Na wolność orać... krwią polewać ziemię.

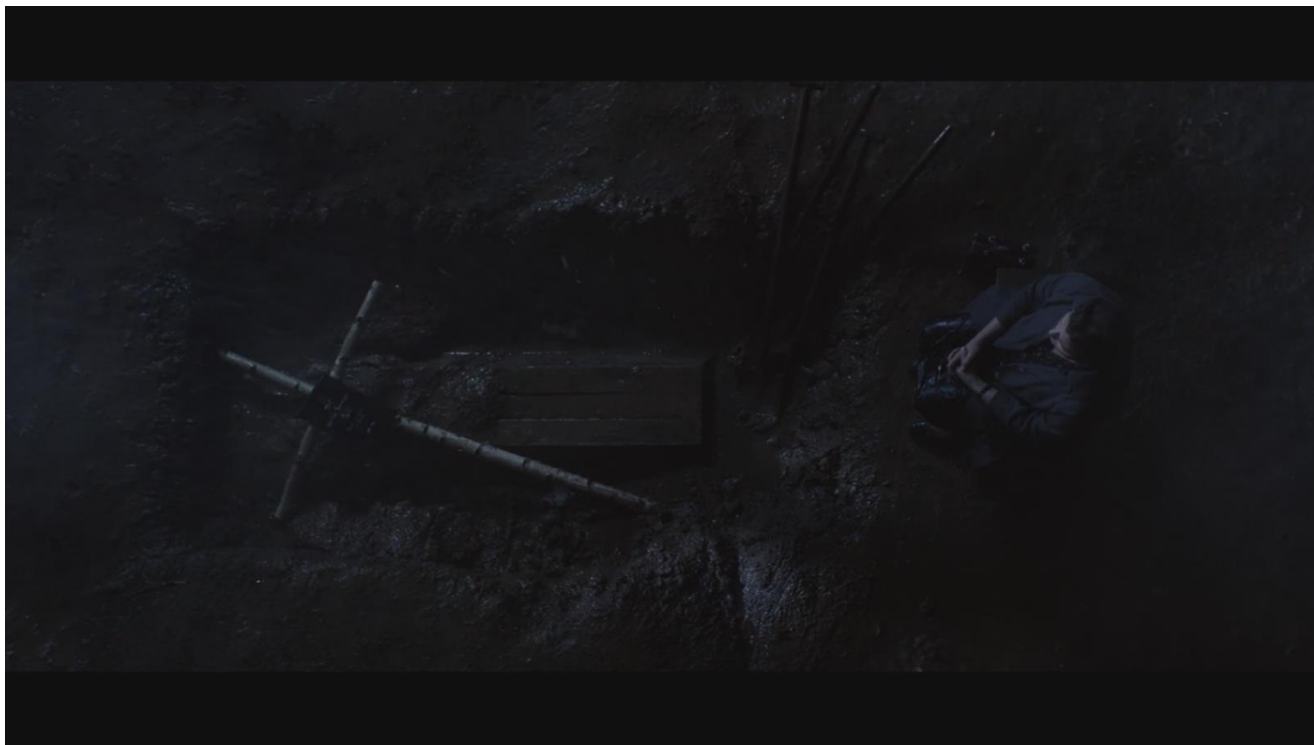
Wyzwanie przysze mu szpieg nieznajomy,
Walkę z nim stoczy sąd krzywoprzysiężny;
A placem boju będzie dół kryjomy,
A wyrok o nim wyda wróg potężny.

Zwyciężonemu za pomnik grobowy
Zostaną sucha drewna szubienicy,
Za całą sławę krótki płacz kobiecy
I długie, nocne rodaków rozmowy.

1830

1. Określ typ liryki wykorzystany przez poetę.
2. Co sugeruje data widniejąca pod wierszem? Jakie informacje związane z genezą utworu wprowadza?
3. Jaką przyszłość zapowiada podmiot liryczny tytułowej Matce Polce?
4. Wskaż w wierszu symbole odwołujące się do symboliki religijnej i narodowościowej.
5. Wymień wyrazy nacechowane emocjonalnie, które mają być wsparciem dla adresatki wiersza.
6. Podaj przykłady innych utworów literackich, które poznałeś/poznałaś, odwołujące się do toposu Matki Polki.

Karta pracy nr 3

Karta pracy nr 4

Kadr z filmu „Ułaskawienie”

Józef Chełmoński, „Orka” (1896)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J%C3%B3zef_Che%C5%82mo%C5%84ski_orka.jpg

Karta pracy nr 5

KADR FILMOWY A DZIEŁO MALARSKIE – WARSZTAT ANALITYKA oprac. Tadeusz Banowski

ELEMENT ANALIZY	KADR FILMOWY	DZIEŁO MALARSKIE
FORMAT / POLE OBRAZOWE / KSZTAŁT	<u>format kadru</u> – horyzontalnie ułożony prostokąt o stałych proporcjach boków: panoramiczny (kinowy), tradycyjny 4:3 (telewizyjny) lub 16:9.	format: kształt prostokąta o układzie pionowym lub poziomym, kwadratu, koła (tondo), wieloboku.
KOMPOZYCJA – rodzaj i sposób ujęcia / rozmieszczenia elementów w kadrze/dziele	<u>kompozycja kadru</u> : symetryczna lub asymetryczna; zrównoważona, wertykalna; otwarta, zamknięta; statyczna lub dynamiczna; pozioma, pionowa; <u>rodzaj kadrowania (perspektywa kamery)</u> : plan pełny, średni, zbliżenie, półzbliżenie, plan amerykański, detal; kadr wąski, szeroki, bliski, daleki, ujęcie z góry, z dołu, z boku.	<u>układy kompozycyjne</u> : kompozycja otwarta lub zamknięta; zwarta lub luźna; symetryczna lub asymetryczna; dynamiczna lub statyczna; diagonalna, horyzontalna lub wertykalna, lub oparta na przewadze skosów; równowaga pionów i poziomów; piramidalna (oparta na trójkącie lub piramidzie); planowa (jednoplanowa lub wieloplanowa); <u>zastosowanie perspektywy</u> : perspektywa linearna, powietrzna, układ strefowy (pasowy), układ kulisowy, centrum lub dominanta kompozycyjna (wyodrębnione centrum obrazowe i miejsce jego położenia), ruch (dośrodkowy, odśrodkowy, wielokierunkowy).
ŚWIATŁO/ ŚWIATŁOCIEŃ	<u>kierunek padania światła</u> : z góry, z boku; <u>rodzaj światła</u> : naturalne, sztuczne, ostre, słabe, miękkie, rozproszone, białe, kolorowe; <u>głębia ostrości</u> : wszystkie plany i elementy ostre, przedstawienie wyraźne częściowo, zamglone kontury.	<u>źródło światła</u> : widoczne lub niewidoczne – padające spoza obrazu; <u>rodzaj światła</u> : naturalne lub sztuczne (określone lub nieokreślone), rozproszone (równomiernie rozłożone) czy punktowe (padające na pewne elementy, fragmenty), wyraziste lub mało znaczące, modelunek światłocieniowy, kierunek padania, uwzględnienie wpływu światła na charakter dzieła: nokturn (pejzaż nocny, wieczorowy), obecności refleksów (bliki).
KOLOR/ KOLORYSTYKA	<u>tonacja</u> : jasna, ciemna, przygaszona, zastosowanie filtrów, określenia kolorystyki zapożyczone z plastyki.	gama barwna: szeroka (barwy chłodne i ciepłe) lub wąska (barwy chłodne lub ciepłe) lub przewaga rodzaju barw, barwy dźwięczne lub stonowane (delikatne), barwy czyste (tylko podstawowe i pochodne) lub złamane (barwami dopełniającymi), określenie dominanty kolorystycznej, kontrasty (walorowe, temperaturowe, dopełnieniowe), reguła stosowania barw – perspektywa malarska (bliżej – ciepłe tony, dalej – chłodniejsze), obecność koloru lokalnego (w świetle i cieniu ta sama barwa, rozjaśniona lub ściemniona), autonomia kolorystyczna światła i cienia (cienie i światła mają własny kolor).
EKSPRESJA	<u>określenie roli środków filmowych i plastycznych</u> w budowaniu wymowy, nastroju, dramatyzmu, znaczeń symbolicznych – wpływ kompozycji kadru, światła, filtrów, koloru, użytych rekwizytów na wymowę, symbolikę itp.	<u>określenie roli środków plastycznych</u> w budowaniu wymowy, nastroju, dramatyzmu, znaczeń symbolicznych – wpływ plamy barwnej, linii (konturu), światła, faktury (także śladów pędzla); tworzenie iluzji rzeczywistości lub jej brak, idealizmu lub realizmu przedstawienia, gesty, mimika twarzy, układy służące eksponowaniu dynamiki lub statyki itp.

Karta pracy nr 6

Kadr z filmu „Ułaskawienie”

Aleksander Gieryski „Trumna” (1894)

Źródło: <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=4902>

Scenariusz lekcji historii dla szkół ponadpodstawowych

**OPRACOWANIE:
dr Piotr Kurpiewski**

**TEMAT:
„Wojna uczyniła mnie swym zakładnikiem”. Sytuacja Polski
i Polaków w okresie powstania antykomunistycznego po II wojnie
światowej – „Ułaskawienie” w reż. Jana Jakuba Kolskiego (2018)**

**CZAS TRWANIA LEKCJI:
2 x 45 minut**

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- ✓ analizuje i interpretuje dzieło filmowe w kontekście historycznym;
- ✓ porównuje postawy wobec powstania antykomunistycznego;
- ✓ korzysta z pojęć: powstanie antykomunistyczne w Polsce (1944–1953), żołnierze wyklęci, UB, NKWD;
- ✓ dokonuje oceny wyborów bohaterów;
- ✓ postrzega film jako jedno ze źródeł wiedzy o epoce;
- ✓ wskazuje na szerokość kontekstu historycznego.

Metody i formy pracy:

- ✓ analiza i interpretacja dzieła filmowego;
- ✓ fotos filmowy – interpretacja symboliki zawartej w kadrze filmowym ;
- ✓ porównanie filmowych narracji;
- ✓ rozmowa nauczająca;
- ✓ „burza mózgów”.

Środki dydaktyczne:

- ✓ karty pracy;
- ✓ fragment filmu *Popiół i diament* (reż. Andrzej Wajda, 1958) – scena zapalania spirytusu przez Maćka Chelmskiego;
- ✓ fragment filmu *Pułkownik Kwiatkowski* (reż. Kazimierz Kutz, 1994) – wizyta Andrzeja Kwiatkowskiego w Łodzi u Mieczysława Moczara.

Przygotowanie do lekcji

Lekcje powinny się odbyć po obejrzeniu przez uczniów filmu *Ułaskawienie* – na lekcje uczniowie przynoszą wypełnione ołówkiem karty pracy (załącznik – Karta pracy nr 1). Nauczyciel zadaje dla chętnych pracę domową: sporządzenie notatki z dostępnych internetowych źródeł wiedzy na temat żołnierzy antykomunistycznego podziemia niepodległościowego, z wyszczególnieniem nazwisk i przydomków postaci historycznych.

Przebieg lekcji:

Wprowadzenie

Nauczyciel pyta o wrażenia uczniów po projekcji „Ułaskawienia”. Zadaje także pytanie, czy znają filmy, których akcja rozgrywa się w podobnym momencie historycznym. Prosi o odczytanie notatki na temat żołnierzy wyklętych, a następnie pyta, jakie skojarzenia nasuwają się uczniom, gdy słyszą to określenie.

Realizacja tematu

1. Wspólna analiza tabel, które uczniowie uzupełnili w domu (**Karta pracy nr 1**). Nauczyciel wyznacza dwoje uczniów, którzy na tablicy zapisują poszczególne wnioski – te, które zostaną w klasie uznane za najbardziej trafne, zostają podkreślone.
2. Nauczyciel zadaje pytanie: W jaki sposób bohaterowie zmierzają do tytułowego „ułaskawienia”? („burza mózgów”).

Propozycje wniosków:

» Hanna – bohaterka ma podwójną, najsilniejszą motywację – czysto ludzką oraz religijną. W trakcie rozmowy z uczniami o motywacjach Hanny można dodać informację o osobistych doświadczeniach Grażyny Błęckiej-Kolskiej, która straciła córkę w 2014 roku (aktorka spowodowała wypadek samochodowy, w wyniku którego zginęła jej córka Zuzanna; rola w „Ułaskawieniu” jako forma terapii dla artystki).

» Jakub – zmierza do ułaskawienia poprzez zachowanie elementarnej ludzkiej godności – w takich kategoriach traktuje pogrzeb syna w miejscu, w którym przedstawiciele komunistycznej władzy zostawią w spokoju ciało Wacława. Jakub uważa również, że do ułaskawienia dąży się poprzez zachowanie konsekwencji w działaniu – do końca życia pozostaje wierny swym przekonaniom i w duchu patriotyzmu wychowuje również swego wnuka Jana Jakuba.

» Jurgen – ulaskawienie chce osiągnąć, pomagając Hannie i Jakubowi w ich drodze. Poświęca się bez reszty, ponieważ głęboko poczuwa się do odpowiedzialności za zbrodnie przeciw ludzkości, których Niemcy dokonali w czasie II wojny światowej. Jedna z najciekawiej skonstruowanych postaci – można się tylko domyślać jego motywacji, nie wypowiada wprost swoich poglądów.

» można dodać, że Waclaw „Odrawąż” Szewczyk nie doznaje ulaskawienia ze strony Polski Ludowej, pozostaje żołnierzem wyklętym. Władzom PRL zależy na całkowitym wymazaniu pamięci o „Odraważu”.

3. Nauczyciel przechodzi do interpretacji szerszego kontekstu filmu i zadaje pytanie: Jaki obraz władz komunistycznych zawiera film?

Przykładowe odpowiedzi:

» Przedstawiciele UB (Urząd Bezpieczeństwa) pokazani jako bezwolni wykonawcy zbrodni na polskich patriotach; ślepo wierzą w nowy system polityczny i z zaciekłością zwalczają wszystkich jego przeciwników.

» Przedstawiciele LWP (Ludowe Wojsko Polskie) – również pokazani jako stróże nowego porządku reprezentowanego przez komunistyczne władze. Kolski niuansuje jednak obraz żołnierzy poprzez kilka postaci, które nie są pewne, czy obrały właściwą drogę (jak major Najdrowski – były podkomendny Jakuba Szewczyka) lub zachowują elementarną ludzką empatię wobec spraw ostatecznych (jak w przypadku dowódcy patrolu wojskowego, który podczas właściwego pogrzebu Waclawa nie zatrzymuje konduktu do wyjaśnienia).

4. Nauczyciel podsumowuje tę część lekcji. Warto zaakcentować, że świat, który zbudował Kolski, nie jest wyłącznie czarno-biały (małżeństwo Szewczyków dalekie jest od ideału – bohaterowie często się kłócą i spierają; postacią figuratywną jest „dobry Niemiec”, Jurgen; przedstawiciele LWP nie są pewni, czy dokonali właściwego wyboru). Nauczyciel prosi uczniów o sformułowanie wniosków do tej części lekcji.

5. Nauczyciel wyświetla kilka wybranych fotosów filmowych (**Karta pracy nr 2**), by zwrócić uwagę na treść i symbolikę zawartą w ekranowym kadrze. Poniższe fotosy mają charakter przykładowy.

6. Dalsza część lekcji polega na wspólnym uzupełnieniu Karty pracy nr 3 – elementy wykładu nauczyciela na temat dziejów żołnierzy wyklętych oraz wizerunku antykomunistycznego podziemia w wybranych polskich filmach.

Podsumowanie

Nauczyciel podsumowuje lekcje – raz jeszcze pyta o film *Ułaskawienie* i jego odbiór przez uczniów.

Zadanie domowe (do wyboru)

1. Napisz pracę na temat: Jakiego wyboru dokonałbym, gdybym żył w latach po II wojnie światowej?
2. Obejrzyj wybrany film fabularny lub dokumentalny opowiadający o żołnierzach wyklętych i napisz recenzję.

Karta pracy nr 1

Motywacje bohaterów *Ułaskawienia*

1. Jakie są motywacje bohaterów filmu? Z jakich powodów decydują się na swoje działania?

– Hanna Szewczyk (matka Odrowąza)

– Jakub Szewczyk (ojciec Odrowąza)

– Jurgien

– Wacław Odrowąż (dlaczego zdecydował się na walkę z władzą komunistyczną?)

2. W jaki sposób bohaterowie zmierzają do tytułowego „ułaskawienia”?

– Hanna –

– Jakub –

– Jurgen –

3. Jaki obraz władz komunistycznych zawiera film?

– funkcjonariusze UB

– żołnierze LWP

Możliwe odpowiedzi na pytania:

1. „Jakie są motywacje bohaterów filmu? Z jakich powodów decydują się na swoje działania?”

– Hanna Szewczyk: jako matka (i jednocześnie osoba wyznająca religię chrześcijańską) chce zapewnić synowi godny pochówek; natłok negatywnych emocji związanych ze śmiercią syna i trudami doprowadzenia do godnego pogrzebu Wacława wywołuje u Hanny kilkumiesięczne załamanie nerwowe, podczas którego mieszka we własnoręcznie wybudowanym igloo.

– Jakub Szewczyk: czuje się współodpowiedzialny za śmierć syna i zgadza się na pomysł żony, by pochować Wacława z dala od domu; sumienie nie daje mu spokoju i decyduje się zabić mordercę swego syna; jako człowiek, który stracił wiarę – nie akceptuje zakonnej drogi starszego syna.

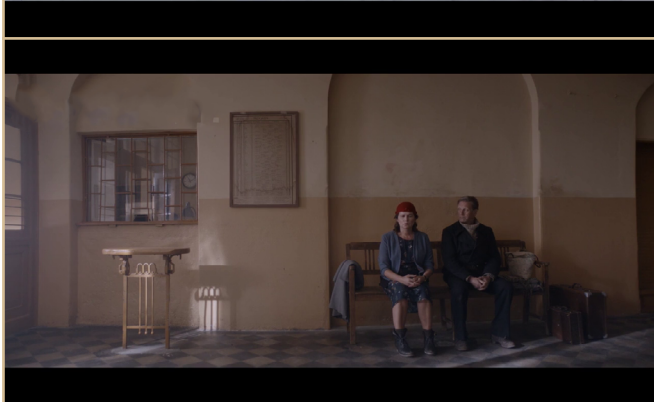
– Jurgen: jako przedstawiciel narodu niemieckiego ma poczucie winy wobec zbrodni, których dopuścili się hitlerowcy, jego pomoc dla Hanny i Jakuba ma charakter symbolicznego odkupienia win; pochowanie Wacława to dla Jurgena symboliczny pochówek ofiar II wojny światowej.

– Wacław Szewczyk „Odrowąż”: dzięki patriotycznemu wychowaniu wpojonemu przede wszystkim przez ojca Jakuba decyduje się nie złożyć broni i wziąć udział w powstaniu antykomunistycznym, ginie w wyniku zdrady jednego ze swoich współtowarzyszy broni.

Karta pracy nr 2

Analiza wybranych scen *Ułaskawienia*

Propozycja uzupełnienia:

Decyzja Hanny, by pochować syna z dala od domu. W scenie widać zacięcie kobiety – jest to symboliczny początek drogi do tytułowego ułaskawienia. Idący z tyłu Jakub jest podporządkowany kobiecie, przepełniony podwójnym poczuciem winy (uważa, że syn pośrednio zginął przez niego; jest mu niezręcznie wobec żony, która przeszła upokarzające przesłuchanie na UB). W finale filmu Jakub będzie szedł tą samą drogą w drugą stronę – by dokonać samosądu na Stefanie Zającu (kadr omówiony poniżej).

Hanna wiezie przez pole trumnę z ciałem swego syna i podejmuje decyzję, że należy go pochować z dala od rodzinnego domu. Odwrócona symbolika kadru – bez znajomości kontekstu filmowego można uznać obraz za przedstawienie oracza siejącego ziarno (czyli nowego początku i jednocześnie pewnej cykliczności świata). W kontekście „Ułaskawienia” – jest to nowy początek drogi Wacława do uzyskania wiecznego spokoju.

Bohaterowie decydują się na wspólną podróż, by pogrzebać syna. Hanna – zbrukana jako matka (śmierć dziecka) i jako człowiek (przesłuchanie na UB po wcześniejszym kilkakrotnym zbezczerzczeniu grobu syna).

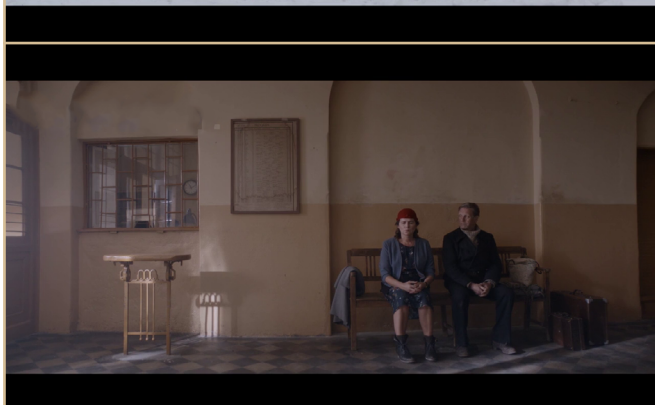
Dylematy religijne Hanny. Tragiczna śmierć syna wystawiła wiarę bohaterki na poważną próbę. Hanna modli się (jak mówi do niewierzącego męża – z przyzwyczajenia), jednak tuż przed ostatecznym pogrzebem Wacława przeżywa autentyczną chwilę zwątpienia. Przychodzi przed przydrożny krzyż i wymierza weń pistolet. W ostatniej chwili kieruje pociski w powietrze – oznacza to najprawdopodobniej, że zaakceptowała swój los jako matki chowającej własne dziecko.

Bohaterka, pomimo chwili zwątpienia, nie strzela do figury ukrzyżowanego Chrystusa. Może to oznaczać, że ostatecznie pogodziła się ze śmiercią syna i nie wini Boga za swe dramatyczne doświadczenia.

Po latach Jakub decyduje się na samodzielne wymierzenie sprawiedliwości. W czarnym ubraniu (symbolika śmierci) zmierza do miasta, by wykonać wyrok na Stefanie Zającu. Symboliczne zakończenie drogi (co podkreśla wizualnie taka sama kompozycja kadru, w innych okolicznościach pogodowych związanych z porą roku) rozpoczętej wspólnie z Hanną.

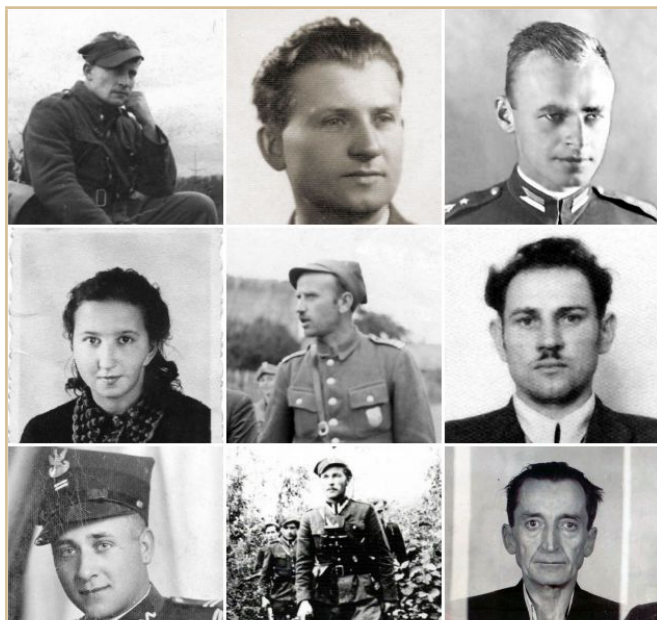
Rozmowa Hanny i Jakuba w drodze powrotnej do domu. Wynika z niej, że każde z nich zupełnie inaczej przeżyło śmierć syna, a żałoba nie została wspólnie przepracowana. Dla Hanny końcem żałoby jest opuszczenie klasztoru, dla Jakuba żałoba skończy się dopiero z chwilą wykonania wyroku na Stefanie Zającu. Poprzez ubiór bohaterów – kadr podkreśla osobne podejście każdego z małżonków.

Jakub wychowuje małego Jasia (wątek autobiograficzny Jana Jakuba Kolskiego) i próbuje mu wpoić wyznawane przez siebie wartości, co udaje mu się tylko w pewnym stopniu.

Karta pracy nr 3

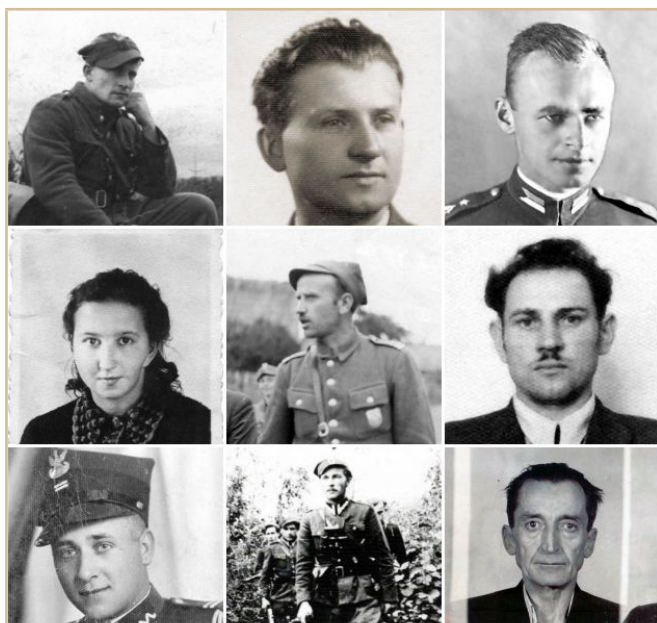
Wokół wątków *Ułaskawienia* – żołnierze wyklęci

Obraz antykomunistycznego podziemia w wybranych filmach fabularnych.

Wokół wątków *Ułaskawienia* – żołnierze wyklęci – propozycja uzupełnienia

Wypisanie nazwisk najważniejszych żołnierzy wyklętych. Na zdjęciu w górnym rzędzie od lewej: Józef Kuraś „Ogień”, Łukasz Ciepliński „Ludwik”, Witold Pilecki „Witold”; w środkowym rzędzie od lewej: Danuta Siedzikówna „Inka”, Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, Antoni Żubryd „Zuch”; w dolnym rzędzie od lewej: Józef Franczak „Lalek”, Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”, Emil Fieldorf „Nil”.

Warto podkreślić, że po wojnie gen. Fieldorf nie podejmował walki z komunistyczną władzą, a i tak został potraktowany jako zdrajca narodu polskiego.

Obraz antykomunistycznego podziemia w wybranych filmach fabularnych.

Wybór odpowiednich filmów leży w gestii nauczyciela. Poniżej przykłady, jak w różnych epokach historycznych i historycznofilmowych obrazowano antykomunistyczne podziemie niepodległościowe.

Popiół i diament, reż. A. Wajda, 1958.

W epoce PRL do połowy lat 50. żołnierze podziemia antykomunistycznego byli określani wyłącznie jako „bandyci” i „faszyści na usługach kapitalistycznych mocarstw”. W filmie Andrzeja Wajdy po raz pierwszy częściowo zrehabilitowano wysiłek żołnierzy podziemia antykomunistycznego. Ze względów cenzuralnych reżyser nie mógł wypowiadać się wprost o „wyklętych”. Symboliczna scena zapalania lampek spirytusowych (zniczy), by uczcić pamięć tych, którzy polegli i zostali wymazani z kart historii.

Scena z filmu dostępna w serwisie YouTube.

Pułkownik Kwiatkowski, reż. K. Kutz, 1994

Jeden z pierwszych filmów zrealizowanych po 1989 roku, w którym pokazano walkę komunistycznych sił bezpieczeństwa z podziemiem antykomunistycznym. W tragikomicznej konwencji reżyser pokazał, jak przebiegały starcia zaraz po wojnie. W scenie rozmowy Andrzeja Kwiatkowskiego z Mieczysławem Moczarem można zaobserwować, w jaki sposób działali wysocy funkcjonariusze UB. Scena dobrze oddaje atmosferę strachu i pokazuje skalę zniewolenia osób walczących po wojnie z komunistycznym porządkiem.

www.velvetspoon.pl